

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗВО: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

NORMATIVE LEGAL REGULATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHING STAFF HEI: COMPETENT APPROACH

Автором розглядається актуальна тематика компетентнісного підходу в освіті на рівні підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗВО. У статті розглянуті актуальні нормативно-правові аспекти підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у реаліях компетентнісного підходу. За тематикою статті автором проведений аналіз законодавчих актів, наукових досліджень щодо розвитку компетентностей викладачів ЗВО у рамках правового регулювання підвищення їхньої кваліфікації. Крім законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», автор розглядає ряд Постанов Кабінету Міністрів та Міністерства науки та освіти України з приводу врегулювання підвищення кваліфікації працівників ЗВО, а саме з урахуванням підвищення їхньої компетентності. Проведений аналіз сфокусовано на правовому врегулюванні вдосконалення професійних компетентностей викладачів ЗВО у процесі підвищення кваліфікації. Автор цитує правове визначення компетентності викладача ЗВО, проте не знаходить належним чином визначений у законодавчій базі їх перелік, визнання належного рівня для продовження професійної діяльності чи проходження атестації. Автор вважає це недоліком сучасного врегулювання освітніх процесів та наголошує на тому, що правове регулювання освіти має працювати на випередження нагальних освітніх потреб. Проте нині лише самі ЗВО для підвищення своєї конкурентоспроможності та іміджу розробляють Типові програми підвищення кваліфікації викладачів, які будуються на вимогах компетентнісного підходу, формують її якість та відповідність сучасним вимогам, визначають результат проходження в рамках компетентностей. Автор акцентує на актуальності оновлення законодавчої бази, що врегулює підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО з урахуванням компетентнісного підходу. Зокрема, автор підкреслює необхідність чіткого виділення компетентностей викладачів ЗВО, формування методик та програм розвитку визначених компетентностей упродовж професійної діяльності та вдосконалення оцінки результатів досягнення необхідного рівня професійної компетентності педагога ЗВО. Зроблений висновок про необхідність вдосконалення нормативно-правової бази розвитку компетентностей науково-педагогічних працівників ЗВО на законодавчому рівні.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність науково-педагогічного працівника, компетентнісний підхід, підвищення кваліфікації викладачів ЗВО, розвиток компетентності викладачів ЗВО.

The author considers the current topic of competence approach in education at the level of advanced training of teachers of the HEI. The article discusses the current regulatory aspects of increasing qualifications of scientific and pedagogical workers in the realities of competence approach. On the subject of the article, the author analyzed legislative acts, scientific research on the development of the competencies of teachers of the HEI within legal regulation to improve their qualifications. In addition to the Laws of Ukraine "On education" and "On higher education", the author examines a number of resolutions of the Cabinet of Ministers and the Ministry of Science and Education of Ukraine on the settlement of the increase qualifications of workers of the HEI precisely taking into account the improvement of their competence. The analysis is focused on the legal regulation improving the professional competencies of teachers of HEI in the process advanced training. The author cites the legal definition of competence the teacher of the HEI, however, does not find it properly defined in the legislative framework, their list, recognition of the appropriate level to continue professional activity or certification. The author considers this a disadvantage modern regulation of educational processes and emphasizes that the legal regulation of education must work ahead of urgent educational needs. However, for today, only the HEI themselves, to increase their competitiveness and image are developed. Typical improvement programs qualifications that are based on the requirements of a competency-based approach, shape its quality and compliance with modern requirements, determine the result passing within the competence. Emphasis is placed on the relevance of updating the legislative framework, regulates professional development of pedagogical and scientific-pedagogical employees of HEI taking into account the competence-based approach. In particular, the author emphasizes the need for a clear identification of the competencies of teachers of the HEI, formation of methods and programs for the development of certain competencies during professional activity and improving the assessment of results achieving the required level of professional competence of the teacher of the HEI. It was concluded that it is necessary to improve the regulatory the legal framework for the development of the competencies of scientific and pedagogical workers of the HEI at the legislative level.

Key words: competence, scientific professional competence teacher, competence-based approach, professional development teachers of the HEI, development of the competence of teachers of the HEI.

УДК 378.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.36>

Яковенко О.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри управління
підприємницькою та туристичною
діяльністю
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Нині у сфері освіти пріоритет має компетентнісний підхід. Учні навчають не лише знань та навичок, але й здобуттю саме компетентностей.

Проте, якщо викладач сам не буде компетентним у власній професійній діяльності, навряд чи він зможе сформувати у своїх вихованців необхідні компетентності. Нині провадиться значна робота

з підвищення кваліфікації педагогів ЗВО, розвитку їхніх компетентностей, про що свідчать такі нормативно-правові акти, як Наказ МОН «Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір» № 998 від 31.12.2004 р. [6], Наказ МОН «Деякі питання організації та проведення супервізії» № 1313 від 18.10.2019 р. [4], Наказ МОН «Про затвердження плану впровадження концепції розвитку педагогічної освіти» № 7 від 03.01.2019 р. [7] та ін.

Проте, на нашу думку, в законодавстві не приділяється належної уваги підвищенню кваліфікації працівників вищої школи. Нині безпосередньо врегульовує діяльність із підвищення кваліфікації на засадах компетентнісного підходу Постанова КМУ «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» № 800 від 21.08.2019 р. [4], Положення «Про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних та науково-педагогічних працівників ВНЗ» № 48 від 24.03.2013 р. [8] було скасовано.

На наше переконання, підвищення якості вищої освіти безпосередньо пов'язане із професійним вдосконаленням викладацького персоналу, а саме: розвитком загальних та професійних компетентностей педагогів ЗВО. Саме тому вважаємо актуальною тематику розвитку компетентностей викладачів ЗВО та його правового регулювання, адже, на нашу думку, без володіння належними компетентностями викладач не зможе сформулювати траєкторію досягнення програмних результатів навчання для здобувачів освіти. Цей процес має бути належним чином врегульований нормативно-правовою базою, чітко викреслені основні компетентності, за якими можна буде оцінити рівень професійної компетентності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками оновлюється правова база вищої освіти, а тому числі з урахуванням переходу на компетентнісний підхід, нових акцентів, більше уваги приділяється підвищенню кваліфікації та формуванню необхідних компетентностей викладачів ЗВО. Зважаючи на актуальність тематики, науковці дедалі частіше звертаються до досліджень підвищення кваліфікації педагогічних працівників ЗВО у форматі компетентнісного підходу, серед них: М. Головань [9], С. Савельєва [11], В. Стрельников [12], О. Чорна [13] та ін. В їхніх роботах увага приділена необхідності оновлення та вдосконалення законодавчої бази регулювання підвищення професійних та особистісних компетентностей викладачів ЗВО з урахуванням сучасних наробок науковців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині нормативно-правова база не відповідає сучасним вимогам вищої освіти та підготовці викладачів ЗВО зокрема.

Проте науковці проводять дослідження та розробляють цю тематику, що сприятиме формуванню відповідної правової основи формування та розвитку компетентностей викладачів ЗВО у системі неперервної освіти.

Мета статті – проаналізувати нормативно-правову базу розвитку професійних компетентностей викладачів ЗВО у процесі підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Науковий прогрес, динамічний розвиток ринку праці потребують від особистості постійного розвитку своїх професійних компетентностей. У цьому зв'язку дедалі більшої важливості набуває післядипломна освіта як складова частина системи безперервного професійного розвитку фахівців будь-якого профілю, особливо викладачів ЗВО, адже з кожним роком вимоги до вищої освіти підвищуються та потребують від викладачів вищого фахового рівня. Водночас стан цієї освітньої галузі залежить від її законодавчого забезпечення і правового регулювання процесу перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників. Закон України «Про освіту» [2], як основоположний, визначає поняття кваліфікації та компетентності. Згідно із п. 14 ст. 1 зазначеного Закону, кваліфікація – це визнана уповноваженим суб'єктом та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей (результатів навчання).

Підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників пов'язане не лише з усвідомленням педагогом необхідності підвищення своїх знань, якостей, навичок тощо, тобто професійних та особистісних компетентностей, а і з їх атестацією, яка проводиться відповідно до п. 4 ст. 54 Закону України «Про освіту» [2], інших освітніх законів та гарантує контроль якості праці та професіоналізму педагогічних працівників.

Підвищення кваліфікації являє собою набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань [2]. Компетентність тим же Законом визначена як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Зазначимо, що майже так само поняття компетентності визначає і Закон України «Про вищу освіту»: це здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей [1].

Також нині Законом України «Про освіту» [2] розширено перелік процедур і заходів, що сприяють формуванню компетентностей та здійснюються для забезпечення системи якості освітньої

діяльності та якості вищої освіти порівняно з переліком, передбаченим ч. 2 ст. 16 Закону України «Про вищу освіту».

Нині сфера освіти, в тому числі і післядипломної, підлягає значному реформуванню у зв'язку з новими вимогами суспільства, що висувуються до освітнього процесу, забезпечення безперервного професійного розвитку фахівців відповідно до вимог державної політики в галузі освіти, задоволення освітніх потреб особистості споживача освітніх послуг у здобутті необхідних компетентностей. Саме тому і нормативно-правова база регулювання освітніх процесів підлягає змінам та оновленню.

Так, від 2013 р. майже до кінця 2019 р. в Україні діяло Положення «Про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» [8]. Наказ втратив чинність на підставі Наказу МОН № 1530 від 10.12.2019 р. Саме ним були врегульовані відносини щодо підвищення кваліфікації педагогів ЗВО та, на відміну від попереднього Положення («Положення про стажування викладачів вищих навчальних закладів на підприємствах, в організаціях, наукових установах та навчальних закладах» № 87 від 12.07.1993 р.), вже оперувало термінологією компетентнісного підходу.

Так, п. 1.3. зазначеного положення серед основних завдань навчання працівників визначалося формування нових професійних компетентностей у психолого-педагогічній, науково-дослідній, організаційно-управлінській діяльності.

Зміст програми навчання відповідно до п. 3.1. Положення визначався як навчання за програмою довгострокового підвищення кваліфікації, який спрямовувався на оволодіння, оновлення та поглиблення працівниками спеціальних фахових, науково-методичних, педагогічних, соціально-гуманітарних, психологічних, правових, економічних та управлінських компетентностей. А стажування розглядалося як форма формування і закріплення на практиці професійних компетентностей, здобутих у результаті теоретичної підготовки [8, п. 3.3].

Надалі Постановою визначено кілька різновидів компетентностей, якими має володіти викладач ЗВО, серед яких п. 3.2, зокрема, визначалися спеціальні фахові, науково-методичні, педагогічні, соціально-гуманітарні, психологічні, правові, економічні, управлінські.

Набуття цих компетентностей передбачалося у формах семінарів, семінарів-практикумів, семінарів-нарад, семінарів-тренінгів, тренінгів, вебінарів, «круглих столів» тощо [8, п. 3.2].

Стажування ж проводилось із метою формування і закріплення на практиці професійних компетентностей, здобутих у результаті теоретичної підготовки, щодо виконання завдань і обов'язків на обійманій посаді або посаді вищого рівня.

На час дії Положення наукові розробки компетентнісного підходу в рамках післядипломної освіти педагогів ЗВО були ще мало розроблені, а отже, зустрічалися розбіжності та протиріччя як у термінологічному плані, так і в засобах досягнення педагогами визначеного необхідного рівня компетентностей.

Попри те, що зазначене Положення оперувало термінологією компетентнісного підходу до освітньої діяльності викладачів ЗВО, вважаємо, що цей законодавчий документ був неповною мірою опрацьований для врегулювання освітніх процесів у ЗВО України. Перехід на компетентнісний підхід в освіті потребує нових поглядів та підходів до освітньої діяльності як учнів, так і педагогів.

Логічно, що Кабінетом Міністрів України затверджена нова Постанова «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» № 800 від 21.08.2019 р. [4], де, зокрема, більш виважено визначені вимоги щодо змісту Програми підвищення кваліфікації педагогів та враховується, що вона має містити перелік загальних та фахових компетентностей, які вдосконалюються педагогом.

У п. 15 цього Положення визначаються напрями підвищення кваліфікації шляхом, зокрема, і набуття ключових компетентностей, розвитку мовленнєвої, цифровою, комунікаційної, інклюзивної, емоційно-етичної управлінської компетентності, формування професійних компетентностей.

Нині діє ще одна Постанова Кабінету Міністрів України № 411 від 13.04.2011 р. «Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном» [5], проте вона не оперує поняттями компетентнісного підходу до навчання, і скоріш за все буде найближчим часом доповнена або ж втратить чинність у зв'язку з прийняттям іншого нормативного акта, який більш детально врегулює освітні відносини.

На основі зазначеного законодавства заклади вищої освіти розробляють типові програми підвищення кваліфікації своїх працівників, дехто з більшим, дехто з меншим урахуванням як пріоритетних умов сучасної післядипломної освіти, так і потреб своїх працівників.

Висновки. Система підвищення кваліфікації педагогічних працівників сприяє особистісному та професійному зростанню фахівців, розвитку в них готовності до впровадження новітніх освітніх технологій, саме тому вона має бути побудована на належному рівні. Становлення професійної майстерності викладачів ЗВО має відбуватися з додержанням визначених умов, педагог ЗВО має володіти професійними та особистісними компетентностями, які визначаються на законодавчому

рівні, слугувати нормам його атестації та підвищення кваліфікації.

Вважаємо, що підвищення кваліфікації викладачів ЗВО має відбуватися з урахуванням змін, що здійснюються в освітній діяльності, євроінтеграційних процесів, формуванням та розвитком у викладачів необхідних компетентностей для ефективного виконання професійної діяльності. Отже, законодавче закріплення професійного розвитку викладацького складу ВНЗ повинне мати випереджувальний характер.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 30.11.2020)
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235> (дата звернення 30.11.2020)
3. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : Постанова КМУ від 21.08.2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.11.2020)
4. Деякі питання організації та проведення супервізії : Наказ МОН від 18.10.2019 р. № 1313. URL: <https://drive.google.com/file/d/15ASul4NvdH8MHPRPdVx84ZzNKUY4P28j/view>
5. Питання навчання студентів та стажування (наукового стажування) аспірантів, ад'юнктів і докторантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном : Постанова КМУ від 13.04.2011 р. № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2011-%D0%BF#Text>
6. Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір : Наказ МОН від 31.12.2004 р. № 998 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0998290-04#top> (дата звернення 29.11.2020)
7. Про затвердження плану впровадження концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ МОН від 03.01.2019 р. № 7. URL: <https://mon.gov.ua/ua/pr/pa/pro-zatverdzhennya-planu-vprovadzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення 30.11.2020)
8. Про затвердження Положення Про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : Наказ МОН від 24.03.2013 р. № 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0488-13#Text> (дата звернення 30.11.2020)
9. Головань М.С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. Ялта : РВВ КГУ, 2014. Вип. 44. Ч. 3. С. 79–88.
10. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу : навчальний посібник / за ред. І.Л. Холковської. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. 144 с.
11. Савельєва С.С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза : монографія. Воскресенск, 2012. 220 с.
12. Стрельников В. Компоненти професійної компетентності викладача вищої школи. *Наукові записки ПОІППО: Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника*. 2011. Вип. 2. 184 с.
13. Чорна О. Сучасні тенденції підготовки та підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ (на прикладі відповідного досвіду Великої Британії). *Наукові записки Серія : Педагогічні науки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 88. С. 273–276.